

Hüatn di khüa iz o gest okasióng zo spila au pa etzan

Di khüa un dar miro

D'estate i ragazzini, le cui famiglie avevano gli animali, dovevano badare alle vacche al pascolo. Spesso andavano a far loro compagnia anche gli altri ragazzini, amici che vacche da badare non avevano, ma che dividevano giochi e passatempi sui pascoli mentre, a volte, le vacche incustodite scappavano di ritorno a casa.

Foto Archivio Motze

Pan summar di khindar von khüa soinn gânt zo hüata atti etzan, di tetschnar hãm gehatt di Untar- un di Obarraüt. Alóra izta nèt gest dar bait bege asfaltärt tortemitt, un balda 'z gras hatt augehöart in di Untarraüt soinsa gânt

in di Obarraüt. In di sèlln zaitn soinda gest ettlane khlummane etzan pitt soinn hüblä, di nemparstn da sèll von Krèst un da sèll von Segar, est alle trukhan. Antânto azta di khüa hãm gevrézzt, di khindar hãm gespilt. Ummaz von

khindar hettat hërta gemocht schaug atti khüa ma 'z iz nèt hërta gânt asó, eppara bötta di vichar soinn nèt gehöart gehüatet un soinn gekheart dahüam zuar in stall vor dar zait, da earst zo partira iz hërta gest di Primera, nã soinnar gânt di Perla un di Bruna, da lest di Tosca, da brevarste vodar mândar. Loaf un sprüing di khindar abe pa Rumma zo kheara di khüa vor in lânt. Sa soinn gest meararne di spildar au pa etzan: aumachan häusla; lugáarle hintar in vaüchtn un in di löchar; süachan bürm un bipparn, azza hãm gevänk an groazan burm hãmsen gekhocht un geschuntet zoa z'stekha di haut affon stèkh von geträiba di khüa; khochan in "zükkar d'örtz" iz o gest schümma, un guat. Ma daz peste spil iz gest dar miro. Aniagladar spilar hatten nãgenump an lern kãntar öl boda iz khent augelekk pinn ändarn a pizzle bait umman von ändar, di spilar hãm gehatt an pumblatn khnott vor umman zoa nidarzodjukha an zornirate kãntar. Vor in schuzz hattma gehoket atz belesch "te miro, te tiro, te ciapo, te gö!" un di kentar soinn gesprunk vo da un torthi.

b. n. motze

Di Spiln Paralimpici

In seguito alla conclusione delle Olimpiadi di Tokyo 2020, la capitale giapponese sta già ospitando un altro importantissimo evento, ossia la XVI edizione dei Giochi Paralimpici estivi, l'appuntamento sportivo dedicato agli atleti con disabilità fisiche.

Bar hãm gehatt geredet von Olimpiadi boda soinn gest khent gemacht a Tokyo zbisnen höbiat un in snittmãnat un est mabar sichar nèt vorgèzzan zo reda von Spiln Paralimpici o, boda soinn ägeheft atz 24 von snittmãnat un boda bartn rivan atz 5 von herbestmãnat.

Di Paralimpiadi hãm a khürtzarna stördja baz di Olimpiadi umbróm sa soinn gebortet lai 'z djar 1948 in Großbritannien, balda dar hirndokhtur Ludwig Guttmann hatt augelekk a gara vor laüt boda soinn gest atz karötze. Di laüt boda hãm genump toal disar gara soinn gest ex-soldãn un soinnz gest 14 mãnnen un 2 baibar boda hãm gemocht ziang pinn sakã. Ditzä spil iz khent gemacht balda soinn gest nã äzoheva di Olimpiadi vo Londra un iz khent gehozt "Spiln vo Stoke Mandeville".

'Z djar 1952 hãmda genump toal disan spiln atlète boda soinn gerift vodar Olanda o un asó, laise laise, hattma ägeheft z'sega

hërta mearare atlète vo ändre lentar o. 'Z djar 1960 soinda asó gebortet ofitzièll di Paralimpiadi moderne un 400 atlète in karötze soinn gerift a Roma zo nemma toal disan bichtegen spiln. 'Z iz gest da earst bötta boda di Olimpiadi un di Paralimpiadi soinn khent gemacht in da gelãich statt. Häüt zo tage di Spiln Paralimpici khemmen gemacht alln zboa djar, dõpo in Olimpiadi von summar un in sèllnen von bintar. Häür di belesan atlète boda soinn gânt a Tokyo soinn 113 pitt 60 baibar un 53 mãnnen un hãm sa gebünnt an hauf madãdje. Bar mochan sichar soinn stoltz vo alln disan atlète boda soinn nã zo lazza seng bi starch un bravat sa soinn un bodaz machan vorstian ke azma eppaz böllt in lem mochtma arbatn vil äna nidarzodjukhase un äna abezogeba un, gianante vürsnen asó, makma tüan sachandar boma nia hettat gemak gloam.

E.v.K.

'Z gegrés zo stiana gerècht

Le piante e gli esseri umani condividono circa 3.000 geni ancestrali, risalenti alla comparsa della vita sulla terra. Per millenni essi hanno vissuto in un'integrazione ecologica, poi con la comparsa dei medicinali l'uomo ha migliorato la sua qualità di vita a svantaggio della natura che ora è altamente inquinata da materie non biodegradabili.

Äzoheva saibarda gest lai biar laüt, 'z gegrés un di vichar, nicht ändarst, un iz gânt allz gerècht. Est, pittar evoluzióng di laüt hãm inventärt vil sachandar, guat zo haba a lengarz lem, zo stiana pezzar, un zo kuràra vil beata. Ditzä iz gest guat vor di laüt ma nèt vor di bëlt boda est iz voll pitt medisìn boda nèt soinn "biodegradabili" un boda inquinàrn da gântz earde. Ditzä hattz khött di OMS o boda konsildjãrt zo nütza gerècht di medisìn, äna zo esadjeràra un lai azma pròpio nèt mage tüan pitt mindar. Dise djar anvétze baz di medisìn hãmsa genüzt 'z gegrés un ünsarne none un mãmme o gedénkhan ke di huast pasãrt pinn schiröpp von müng odar pittar tisana vo rossomkhümm. I gedénkh hërta ke, balde pinn gest khlumma, moi mãmma hatt gemacht, pittar arnika von Kãmp un alcohol a salbe zoa zo macha pasãrn in beata in schinkh; odar a salbe pitt pèch, zèra un öl zo lega atti hent balsa, pan bintar, khemmen durr un hert. 'Z pèch ziaget auz di schiavar o, pezzar baz pittar nadl un äna zo tüana bea. Dar holar iz o a guatz gegrés boda helft vil vor in bea in hals un vor 'z gevrüst; di dökhtür khön ke dar iz "immunomodulatore": 'z bill muanen ke dar helft in laip zo regolàra di "difese immunitarie" zoa nèt zo darkrãnkha. Zoa zo kuràra di prüsler anvétze habar genüzt 'z öl vo johãnezgras, da gel roas boma mocht aunemmen in tage von S. Giovanni; vor in beata in pauch iz khent augenump di bermat. Nèt lai 'z gegrés zo kuràra beata ma 'z gegrés zo stiana gerècht azpe di sèllnen boda khemmen au in ünsarne gert, äna pesticidi, vãngante 'z liacht vodar sunn un daz guat bazzar von hüml umbróm an lestn mabar pròpio khön ke bar soinn daz sèll bobar èzzan.

Giada von Galèn

Istituto Cimbri Kulturinstitut Lusérn Tel. 0464-78.96.45 info@kil.lusern.it www.istitutocimbri.it

'Z khemmenda di Ameriké atz Lusérn o!

Grazie ad un progetto, LOL – Lavarone Outdoor Learning, lanciato dalla Provincia Autonoma di Trento assieme al Comune di Lavarone, un gruppo di studenti universitari americani della University of Oregon, verrà a scoprire l'ultima enclave cimbra del Trentino.

"Di Mèrika, di Mèrika. Baz bartz soinn disa Mèrika?" hãmsa khött dise djar di altn trianar. A kontinènt boda no häüt zoaget alla di emigratióng von trianar lentar. Vo disan armen laüt, partirt no von alt Tirol, un gerift in Amèrika, di meararstn in SüdAmèrika. Sèmm soinn bisa beratn gest nãuge "conquistadores", hãmsa ägeheft zo macha bortn nãuge lentar un stattn o, gebanten di nem von plètz un von bortnlentar, bosa hãm gemocht lazzan. Asó, in Brasil, venntma Nõva Trento, boda dar hauptbege hoazt Via Tiròl un boda iz khent augemacht vo laüt vo Roncegno. Ma vennt o Nõva Levico un Nõva Tyrol. In alle dise lentar khinta geredet dar Talian, disa sòrt vo belesch boda iz augemischt pittaz täutsch un pitt ändre dialèkhtn von nòrt Beleschlânt un boda gelãichan vil in trianar dialèkht vo häüt zo tage. Ditzä iz vürkhent o in Nòrt Amèrika ma sèmm di

trianar, odar welschtirolar von lestn djardar von '800, soinn gânt z'arbata in di gruam vo kholl un silbar. 'Z izta nèt gest soinn platz zo macha bortn nãuge stattn, però ummana bol iz gebortet, a khlummana, boda hoazt Cambria, in Newcastle. Un da o, di altn hãm geredet disan Talian. Est, iz khent vorgèzzt un khinta geredet lai amerikã. Bar mang khön ke ünsar Provintz vo Tria hatt hërta gehatt eppaz zo tüana pittn Ameriké un iz schümma seng ke atz 8 von herbestmãnat, bartnsa khemmen atz Lusérn. A khear in lânt von Zimbar. 'Z bartnen nãstian dar Karl Birti, vo Lavròu, un bartn gian z'sega in Dokumentationszentrum Lusérn un 'z lânt. Asó, vor a par urn, atz Lusérn bartma nèt lai höarn ren azpe biar, belesch un täutsch ma amerikã o!

Dar Nachtvogel

ARTICOLO NELLA VARIANTE CIMBRA DELLE VALLI DEL LENO

A puach atzpe a bichte prukk

È stata recentemente presentata la piccola enciclopedia cimbra delle Valli del Leno (Laimpachteldar) che, oltre alle parole cimbre ancora oggi presenti nel dialetto, contiene i toponimi con il loro significato, presenti in Laim (Terragnolo), Trumelays (Trambileno), Prãnttal (Vallarsa) e Orill (Noriglio). Ecco alcuni commenti.

Gianni Nicolussi Zaiga, vorsitzar vo Kulturinstitut un pürgarmaistar vo kamòu Lusérn, is khent, benn di khlummana zimbar „enziklopedia“ vo Laimpachteldar earsta bötta is gezoaget, un hatt khött ke biar schölln gebènen zo reda mearare zung, un asó er hatt geredet atz täutsch, belesch un zimbar zung.

Fiorenzo Nicolussi-Castellan, vorsitzar vo Dokumentationszentrum Lusérn, hatt geschribet in dar vorkhöt vo dar puach ke er hoft, ke disar puach nèt lai steat in di bibliotèk, ma o vil laüt lesan disar puach.

Bernd Sibley, Minister vor bissanschaft vodar Bayern, un Albert Füracker, Minister vor huamat, hãm geschribet in dar vorkhöt vo dar puach ke di zimbarzung is di eltarste täutschan zung, di soinda no häüt zo tage. Disa zung is khent geviärt afte üs affn pèrng zbisnen dar fluss Etsch un dar fluss Brenta. ume 's djar tausankh vo laüt vodar Bayern boda, untar mearare vert, hãm gelatt soi huamat un soinn khent afte dise saitn zo venna nãüaga earde auzopracha. Est o di Laimpachteldar, zbisnen di hoachpon vo Folgrãit, Lavròu, Lusérn, Visentheiner Sibane Kamoüdar un di Draitzekh Kamoüdar vo Bearn, hãm gevuntet soinn zimbar burtzan. Da „baiza lött“ affn zimbar kart is nemèar dà.

Un bas khött dar schraibar vo dar puach? Dar puach vo ünsar stördja, zung un kultür is a bichte prukk zo Lusérn, hèrtz un seaf vo zimbar earde, un zo Bayern, ünsar alt huamat.

Prof. DDr. Hugo-Daniel Stoffella vulgo Menlo

Dar schraibar Hugo-Daniel Stoffella gitt dar zimbar börtarpuach vo Laimpachteldar in vorsitzar vo Kulturinstitut un pürgarmaistar vo kamòu Lusérn, Gianni Nicolussi Zaiga

Mèldungen – Avvisi

Zimbar News Dar Kulturinstitut Lusérn lekk au in dienst "Zimbar News" zoa zo maga schikhan alln in laüt bodaz hãm gearn alle di news von Kulturinstitut. Baz mochtma tüan? 1. ma mocht hãm Whatsapp attn hänttelefon

2. ma mocht aumerchan in nummar +39 331 2329131 3. ma mocht schikhan att disan nummar an messaggio pitt geschribet "news" Khumma mentsch inggeschribet bart mang schraim odar seng in nummar

von ändarn laüt. Zoa nemèar z'soina inggeschribet iz genümma schraim "stop news". Zimbarkürs un Kürs vo täütsch Bar machan bizzan ke dar Kulturinstitut Lusérn lekk

au zboa kürs zo lirna ren un schraim Azpe Biar: stèpfl B1 un stèpfl B2 un kürs vo täütsch online zo maga machan alümma da huam. Zo bizzasan mearar mochtma gian atti websait www.istitutocimbri.it